

Tomáš Halík: Duchovní úvod do Kontinentálního shromáždění evropských biskupských konferencí v Praze, 6. února 2023

Sestry a bratři,

Když byli křesťané na počátku svých dějin dotazováni, co je ono nové, co přinášejí, zda je to nové náboženství nebo nová filozofie, odpovídali: je to cesta.

Je to cesta následování toho, který řekl: *Já jsem cesta*.

K této vizi se křesťané během dějin neustále vraceli, zejména v dobách krizí. Křesťanství, křesťanská víra a křesťanská církev je cesta, dynamická realita. Úkolem světového biskupského synodu je *anamnesis*, připomenutí, oživení a prohloubení dynamického charakteru křesťanství: cestou bylo na počátku, cestou má být nyní i navěky. Církev je společenství poutníků, *communio viatorum*, je živým, tedy stále otevřeným, proměňujícím se a vyvíjejícím se organismem. Synodalita, společná cesta (*syn hodos*), znamená stálou otevřenost vůči Božímu Duchu, skrze něhož v církvi žije a působí vzkříšený, živý Kristus.

Synoda je příležitost společně naslouchat tomu, co dnes Duch říká církvim.

V těchto dnech máme společně reflektovat první plody cesty oživení synodálního charakteru církve na našem kontinentu. Je to krátký úsek dlouhé cesty. Tento malý, ale důležitý fragment dějinné zkušenosti evropského křesťanství je třeba vložit do širšího kontextu, do barevné mozaiky globálního křesťanství budoucnosti. Máme jasně a srozumitelně říci, čím dnešní evropské křesťanství chce a může odpovědět na radost a naději, bolesti a úzkosti celé naší planety, která je dnes mnoha způsoby propojená a zároveň mnoha způsoby rozdělená a globálně ohrožená.

Setkáváme se v zemi s dramatickou náboženskou historií. Patří k ní počátky reformace v 14. století, náboženské války v 15. a v 17. století a tvrdé pronásledování církve ve 20. století. V žalářích a koncentračních táborech hitlerismu a stalinismu se křesťané učili praktickému ekumenismu a dialogu s nevěřícími, solidaritě, sdílení, chudobě a „vědě kříže“.

Tato země prošla třemi vlnami sekularizace v důsledku společensko-kulturních změn: „měkkou sekularizací“ při rychlém přechodu z agrární do industriální společnosti, tvrdou násilnou sekularizací v době komunistického režimu a další „měkkou sekularizací“ při přechodu z totalitní společnosti do křehké pluralitní demokracie postmoderní doby. Právě proměny, krize a zkoušky jsou výzvou k hledání nových cest a příležitostí k hlubšímu pochopení toho podstatného.

Papež Benedikt na cestě do této země poprvé vyslovil myšlenku, že by církev měla – podobně jako kdysi jeruzalémský chrám – vytvářet „nádvoří pohanů“. Zatímco sekty akceptují pouze ty, kteří jsou jim zcela oddaní, církev si musí uchovat otevřený prostor i pro duchovně hledající, pro ty, kteří přestože se neidentifikují plně s jejím učením a praxí, cítí svou blízkost vůči křesťanství. Ježíš prohlásil: „Kdo není proti nám, je s námi“ (Mk 9,40); varoval své učedníky před před horlivostí revolucionářů i inkvizitorů, před jejich pokusy hrát si na anděly posledního soudu a příliš rychle oddělovat pšenici od plev.

Už svatý Augustin tvrdil, že mnozí z těch, kteří si myslí, že jsou venku, jsou ve skutečnosti uvnitř a mnozí, kteří si myslí, že uvnitř, jsou ve skutečnosti venku.

Církev je tajemství; víme, kde církev je, ale nevíme, kde není.

Věříme a vyznáváme, že Církev je tajemství, svátost, znamení (signum) – znamení jednoty celého lidstva v Kristu. Církev je dynamickou svátostí, je cestou k tomuto cíli.

Úplné sjednocení je eschatologický cíl, který může být plně uskutečněn až na konci dějin. Teprve tehdy bude církev úplně a dokonale jedna, svatá, katolická a apoštolská. Teprve tehdy budeme vidět a zrcadlit Boha plně, tak, jak je.

Úkolem církve je stále udržovat v lidských srdcích touhu po tomto cíli a zároveň odolávat pokušení považovat jakoukoli podobu církve, jakýkoliv stav společnosti a stav náboženského, filozofického nebo vědeckého poznání za konečný a dokonalý.

Je třeba stále rozlišovat konkrétní podobu církve v dějinách od její eschatologické podoby, rozlišovat církev na cestě, církev bojující (*ecclesia militans*), od vítězné církve v nebi (*ecclesia triumphans*). Považovat církev uprostřed dějin za dokonalou *ecclesia triumphans* vede k triumfalismu, nebezpečné formě idolatrie. „*Ecclesia militans*“, pokud nebojuje s pokušením triumfalismu, se může stát hříšnou militantní institucí.

Vyznáváme s pokorou, že se to opakovaně v dějinách křesťanství stalo. Tyto tragické zkušenosti nás vedou k pevnému přesvědčení, že posláním církve je být zdrojem spirituální inspirace a transformace, plně respektující svobodu svědomí každé lidské osoby a odmítající jakoukoliv formu mocenského nátlaku a manipulace.

Nejen politická moc, ale i morální vliv a duchovní autorita mohou být zneužity, jak nám ukázaly skandály sexuálního, psychologického, ekonomického a spirituálního zneužívání v církvi, především zneužívání a vykořisťování těch nejslabších a nejzranitelnějších.

Trvalým úkolem církve je misie. Misie v dnešním světě nemůže být rekonkvistou, projevem nostalgie po ztracené minulosti, proselytismem,

manipulací, snahou vtěsnat hledající do existujících mentálních a institucionálních hranic církve. Spíše je třeba tyto hranice rozšiřovat a obohacovat právě o zkušenosti hledajících. Bereme-li vážně princip synodality, pak misii nemůžeme chápat jako jednostranný proces, nýbrž jako doprovázení v duchu dialogu, úsilí o vzájemné porozumění. Synodalita je proces učení, v němž nejen učíme druhé, ale také my sami se učíme od druhých.

Výzva otevřít uvnitř chrámu církve „nádvoří pohanů“, integrovat hledající, byla určitým krokem na cestě synodality v duchu 2.vatikánského koncilu. Dnes však je třeba jít dál. Něco se stalo s celou chrámovou podobou církve a my to nesmíme ignorovat. Kardinál Bergolio před svým zvolením na Petrův stolec připomněl slova Písma: Ježíš stojí u dveří a klepe. A dodal: dnes však Ježíš klepe zevnitř. Chce jít ven a my ho musíme následovat. Musíme překročit naše dosavadní mentální i institucionální hranice, jít především k chudým, marginalizovanými, trpícím. Církev má být polní nemocnicí – tuto myšlenku papeže Františka je třeba dále rozvinout. Polní nemocnice musí mít zázemí církve, která je schopná nabídnout kompetentní diagnosu (čtení znamení času), prevenci (posílit systém imunity proti infekčním ideologiím jako je populismus, nacionalismus a fundamentalismus), terapii a dlouhodobou rekonvalescenci (včetně procesu smíření a hojení ran po dobách násilí a nespravedlnosti). Církev musí vytvářet místa ticha, v němž křik zraněné přírody a tichý pláč utlačovaných doléhá do svatyně svědomí; Pán nám otvírá uši, oči a ústa, abychom se mohli stát hlasem bezhlasých a advokáty chudých.

K tomuto svému velmi důležitému úkolu církev nutně potřebuje spojení – „nová evangelizace“ musí být společná cesta (syn hodos). K druhým nesmíme přistupovat s pýchou a arogancí vlastníků pravdy. Pravda je kniha, kterou nikdo z nás ještě nedočel do konce. Ježíš na Pilátovu otázku neodpověděl žádnou teorií, ideologií ani definicí pravdy. Vydal však *svědectví pravdě*, která všechny nauky a ideologie přesahuje; zjevil pravdu, která *se děje*, která je živá a osobní. My nejsme vlastníci pravdy, nýbrž milovníci pravdy a milovníci toho, který jediný smí říci: Já jsem pravda. A zároveň říká: Já jsem cesta a život.

Pravda, která by nebyla živá a nebyla by cesta, byla by spíše ideologií, pouhou teorií. Ortodoxie musí být spojena s ortopraxí - správným jednáním. A nesmíme opominout třetí, hlubinnou dimenzi života v pravdě : *orthopatii*, správnou vášeň, touhu, vnitřní zkušenost – spiritualitu. Především skrze spiritualitu – duchovní zkušenost jednotlivých věřících a celé církve, nás Duch postupně uvádí do celku pravdy.

Nová evangelizace a synodální proměna církve i světa je proces, v němž se musíme učit uctívat Boha nově a hlouběji – v Duchu a pravdě.

Nesmíme se bát toho, že některé podoby církve umírají: „Jestliže pšeničné zrno nepadne do země a nezemře, zůstane samo. Zemře-li však, vydá mnohý užitek.“ (Jan 12,24).

Nesmíme hledat Živého mezi mrtvými. V každém období dějin církve musíme projevit umění duchovního rozlišování, rozlišit na stromu církve ratolesti, které jsou živé a které jsou suché a mrtvé.

Triumfalismus, uctívání mrtvého Boha, je třeba nahradit pokornou *kenotickou eklesiologií*. Život církve spočívá v účasti na paradoxu Velikonoc: sebe-vydání a sebezpřekročení, proměně smrti ve vzkříšení a nový život.

Očima víry můžeme vidět nejen pokračující proces stvoření (*creatio continua*), nýbrž také v dějinách – a zejména v dějinách církve – pokračující proces vtělení (*incarnatio continua*), utrpení (*passio continua*) a vzkříšení (*ressurrectio continua*).

K velikonoční zkušenosti rodící se církve patří překvapení, že Vzkříšení není resuscitace minulosti, nýbrž radikální transformace. Vzkříšeného Ježíše nemohli poznat ani jeho nejbližší a nejdražší. Marie Magdaléna ho poznala podle hlasu, Tomáš podle ran, poutníci do Emauz při lámání chleba.

I dnes je důležitou součástí křesťanské existence dobrodružství hledání Živého Krista, který k nám přichází v mnoha překvapujících – někdy anonymních – podobách. Prochází zavřenými dveřmi strachu. Mineme se s ním, když se uzamkneme do strachu. Přichází k nám jako hlas, který oslovuje naše srdce – mineme se s ním, pokud se necháme ohlušit hlukem ideologií a komerčních reklam. Ukazuje se nám v ranách našeho světa; pokud budeme tyto rány ignorovat, nemáme právo říci s apoštolem Tomášem: Můj Pán a můj Bůh! Ukazuje se nám jako neznámý cizinec na cestě do Emauz, mineme se s ním, když nebudeme ochotni s těmi druhými lámat náš chléb.

Církev je „*signum*“ - svátostným znamením, symbolem onoho „univerzálního bratrství“, eschatologického cíle dějin církve, dějin lidstva a celého procesu stvoření. Věříme a vyznáváme, že je *signum efficiens* – účinným nástrojem tohoto procesu sjednocování. K tomu je třeba spojit kontemplaci a akci – „eschatologickou trpělivost“ se svatým nepokojem srdce (*iniquitas cordis*), který smí skončit až v Boží náruči na konci věků. Modlitba, adorace, slavení eucharistie a „politická láska“ jsou vzájemně kompatibilní prvky procesu divinizace, christifikace světa.

Také politická diakonie, vytváření kultury blízkosti a solidarity, empatie a pohostinnosti, vzájemného respektu a budování mostů mezi lidmi různých

národů, kultur a náboženství je bohoslužbou, součástí oné metanoia, v níž se lidská a mezilidská realita proměňuje, dostává božskou kvalitu a hloubku.

Církev se podílí na proměně světa především evangelizací, která je jejím hlavním posláním. Plodnost evangelizace spočívá v *inkulturaci*, inkarnaci víry do živé kultury, do stylu myšlení a života lidí. Semeno slova musí být zasazeno dost hluboko do dobré půdy. Evangelizace bez inkulturace je pouhou povrchní indoktrinací – a zvláště v této části Evropy jsou lidé alergičtí na jakoukoliv indoktrinaci.

Evropské křesťanství bylo považováno za vzorný příklad inkulturace: křesťanství se stalo dominantní silou evropské civilizace. Postupně se však ukazovaly i deficity a stíny tohoto typu evangelizace.

Od doby osvícenství jsme v Evropě svědky jisté „ex-kulturace“ křesťanství, sekularizace kultury a společnosti. Proces sekularizace nepřinesl zánik křesťanství, jak to někteří očekávali, nýbrž jeho transformaci. Některé prvky evangelijní zvěsti, které církev v době spojení s politickou mocí opomíjela, se vtělily do sekulárního humanismu. Druhý vatikánský koncil se pokusil ukončit „kulturní války“ mezi katolicismem a modernitou a právě tyto hodnoty (např. důraz na svobodu svědomí) cestou dialogu integrovat do oficiálního učení církve.

První věta konstituce *Gaudium et spes* zní jako manželský slib: církev slíbila modernímu člověku lásku, úctu a věrnost, solidaritu a vnímavost pro jeho radosti a naděje, úzkosti a bolesti. Tato vstřícnost se však nesetkala s přílišnou ochotou k recipocitě. „Modernímu člověku“ se církev zdála jako příliš stará a nepříliš atraktivní nevěsta. Navíc vstřícnost církve vůči moderní kultuře přišla v době, kdy modernita právě končila. Kulturní revoluce kolem roku 1968 byla patrně vrcholem a zároveň koncem epochy modernity. Rok 1969, kdy člověk vstoupil na Měsíc a vynález mikroprocesoru zahájil věk internetu, můžeme považovat za symbolický počátek nové postmoderní doby. Tuto dobu charakterizoval zejména paradox globalizace – na jedné straně téměř univerzální propojení, na druhé straně radikální pluralita.

V naší době se ukazuje spíše temná stránka globalizace – globální šíření násilí (od útoků teroristů na Manhattan v roce 2001 po státní terorismus ruského imperialismu, ruskou genocidu na Ukrajině), pandemie nakažlivých chorob, ničení životního prostředí a ničení morálního klimatu působením populismu, fake-news, nacionalismu, politického radikalismu a náboženského fundamentalismu.

Jeden z prvních proroků globalizace, Teilharda de Chardin, tvrdil, že vrcholná fáze procesu globalizace (kterou on nazýval planetarizací a zasazoval ji do kontextu celkového vývoje kosmu) nebude nesena nějakým automatismem vývoje a pokroku, nýbrž vědomým a svobodným obratem lidského rodu k „jediné síle, která sjednocuje, aniž by ničila“. Tuto sílu spatřoval v lásce, jak jí rozumí evangelium. Láska je sebeuskutečnění skrze sebezpřekročení.

Jsem pevně přesvědčen, že tento rozhodující okamžik nastává nyní a že obrat křesťanství k synodalitě, proměna církve ve společenství poutníků může mít dopad na osud celé lidské rodiny.

Synodální obrat může a má být pozváním, povzbuzením a inspirací všech jít společně, společně růst a zrát.

Má dnešní evropské křesťanství dost odvahy a duchovní energie, aby odvrátilo hrozbu „střetu civilizací“, proměnilo proces globalizace v proces komunikace, sdílení a vzájemného obohacení, v „civitas ecumenica“, ve školu lásky a „univerzálního bratrství“?

V době prázdných a zavřených kostelů v důsledku pandemie koronaviru jsem si kladl otázku, zda tento „lock-down“ není varovným prorockým znamením. Tak může vypadat velká část světa, pokud naše křesťanství neprojde revitalizací, pokud nepochopíme, co „Duch říká církvím“.

Má-li církev pomáhat proměňovat svět, musí se sama trvale proměňovat: být „ecclesia semper reformanda“. Má-li reforma, změna formy, např. některých institucionálních struktur, přinést dobré plody, musí ji předcházet a doprovázet revitalizace „krevního oběhu“ těla církve – a tím je spiritualita. Nelze se zaměřit pouze na jednotlivé orgány a zanedbat péči o to, co je spojuje a co do nich vlévá Ducha a život.

Mnozí „rybáři lidí“ mají dnes podobné pocity jako galilejští rybáři na břehu genezaretského jezera při svém prvním setkání s Ježíšem: „Máme prázdné ruce a prázdné sítě, celou noc jsme pracovali a nic neulovili“. V mnoha zemích Evropy jsou prázdné či poloprázdné kostely, kláštery a kněžské semináře.

Ježíš nám říká totéž, co řekl unaveným rybářům: Zkuste to znovu, zajďte na hlubinu. Zkusit to znovu, neznamená opakovat staré chyby. Je třeba vytrvalosti a odvahy opustit mělčinu a zajet na hlubinu.

„Proč se bojíte – cožpak nemáte víru?“ říká Ježíš ve všech bouřích a krizích.

Víra je odvážná cesta na hlubinu, cesta proměny (metanoia) církve i světa, společná cesta (syn-hodos), synodalita.

Je to cesta od *paranoia* k *metanoia* a k *pronoia*, od ochromujícího strachu (paranoia) k prozíravosti, rozlišování, otevřenosti pro budoucnost, k porozumění Božím výzvám ve znameních doby.

Kéž naše setkání v Praze je odvážným a požehnaným krokem na této dlouhé a náročné cestě.